

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
у Національній академії внутрішніх справ
доктору юридичних наук, професору
Ларисі УДАЛОВІЙ*

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Тетерятник Ганни Костянтинівни
на дисертацію Ювшина Вадима Васильовича на тему: «Забезпечення
прав і свобод підозрюваного на стадії досудового розслідування»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження Забезпечення прав і свобод людини й громадянина є основоположним принципом правової держави, закріпленим у статті 3 Конституції України, відповідно до якої «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». У контексті кримінального провадження особливої актуальності набуває реалізація цих гарантій щодо осіб, яким повідомлено про підозру, адже саме вони опиняються у вразливому становищі в умовах здійснення примусового впливу з боку держави.

Стадія досудового розслідування є надзвичайно важливою у структурі кримінального процесу, оскільки на цьому етапі вирішується низка питань, що безпосередньо впливають на права, свободи й законні інтереси підозрюваного. Зокрема, йдеться про затримання особи, повідомлення про підозру, обрання запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) дій, доступ до матеріалів кримінального провадження тощо. На цій стадії виникає найбільший ризик порушення прав підозрюваного, зокрема права на захист, презумпції невинуватості, свободи та особистої недоторканності, права не свідчити проти себе (статті 29, 59, 62 Конституції України, статті 6, 13 Європейської конвенції з прав людини).

Попри наявність правових гарантій у Кримінальному процесуальному кодексі України, на практиці виявляються істотні проблеми з їх реалізацією, що підтверджується як національною правозастосовною практикою, так і рішеннями Європейського суду з прав людини, в яких неодноразово констатовалося порушення Україною прав підозрюваних на досудовому етапі кримінального провадження (наприклад, у справах *Case of Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*, *Case of Grinenko v. Ukraine* та ін.).

Ураховуючи вищезазначене, виникає об'єктивна необхідність комплексного наукового дослідження чинного механізму забезпечення прав і свобод підозрюваного на стадії досудового розслідування, виявлення його недоліків, суперечностей та прогалин, а також формування обґрунтованих пропозицій щодо його удосконалення.

Таким чином, обрана тема є актуальною як у теоретичному, так і в прикладному вимірі, і відповідає сучасним викликам у сфері реформування кримінального процесу та забезпечення прав людини в Україні.

Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук від 26 березня 2021 року № 12–21), Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції на період до 2026 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейської конвенції з прав людини) (1950 р.) та Конвенцій ООН щодо попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (2015 р., 2021 р.). Робота відповідає Тематиці наукових

досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454) та виконана відповідно до Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Здійснене опрацювання доробку В. В. Ювшина дозволяє дійти висновку, що дослідження містить всю систему обов'язкових компонентів, притаманних дисертаціям на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права. Зокрема, в роботі простежується структурна єдність, послідовність, логічність, взаємопов'язаність елементів; наявність критичного аналізу досягнень більшості наявних досліджень із цієї та суміжних проблем; наскрізний опис і пояснення методологічної позиції дослідника; повна та ґрунтовна предметно-змістовна складова; достатня та репрезентативна емпірична база; належна апробація результатів дослідження.

Усі положення, висновки, судження, пропозиції та рекомендації, сформульовані автором та віднесені до наукової новизни характеризуються достатнім рівнем аргументованості, творчим новаторством, обґрунтованістю. Цього вдалося досягти завдяки опрацюванню достатньої кількості наукових, нормативних джерел, судової практики (235 найменувань).

Коректність висновків, їх відповідність логіці обґрунтування та репрезентативність, відповідність меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження забезпечені вдало сформованою методологічною програмою, у якій автор комплексно застосував загальнонаукові та спеціальні методи (с.20).

Наукова новизна одержаних результатів. Послідовний, виважений, аргументований, належний і достатній виклад наукової інформації дозволив здобувачу сформулювати низку положень, висновків, пропозицій, рекомендацій, певна частина з яких має теоретичний характер, значний

евристичний потенціал й здатність до подальшого використання у наукових дослідженнях, а певна – прикладну спрямованість, характеризується високим праксеологічним потенціалом. Науковий аналіз як перших, так і других не залишає сумнівів у їх обґрунтованості та новизні:

вперше:

– аргументовано, що повноваження слідчого щодо забезпечення прав і свобод підозрюваного на стадії досудового розслідування формують систему регульованих кримінальним процесуальним законодавством публічно-владних прав та обов'язків службових осіб органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважених здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, спрямованих на всебічне, повне й неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, а також обставин, які пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень;

– відповідно до ст. 42 КПК України, здійснено розподіл прав підозрюваного на три категорії прав: 1) права, спрямовані на виконання вимог підозрюваного; 2) права, що можуть бути реалізовані безпосередньо підозрюваним; 3) права, спрямовані на забезпечення процесуального положення підозрюваного в кримінальному провадженні.

– обґрунтовано, що нагляд прокурора у формі процесуального керівництва на досудовій стадії кримінального провадження щодо забезпечення прав і свобод підозрюваного – це самостійний вид процесуальної діяльності прокурора, спрямований на виконання завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) шляхом дотримання законів органом, який здійснює досудове розслідування та оперативно-розшукову

діяльність, забезпечення своєчасного повідомлення про підозру, повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри в порядку, передбаченому ст. 276–279 КПК України, погодження або відмову в погодженні клопотань слідчого, детектива до слідчого судді щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, погодження, внесення змін чи відмова в погодженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, скасування незаконних чи необґрунтованих постанов слідчого, дізнавача, детектива, а також здійснення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

удосконалено:

– наукові положення про необхідність подання підозрюваним доказів під час досудового розслідування в тих випадках, коли ці докази можуть підтвердити наявність обставин, що виключають кримінальну протиправність дій або слугують підставою для закриття кримінального провадження;

– теоретичні погляди стосовно правомірної поведінки підозрюваного в процесі реалізації його права відмовитися давати показання або давати завідомо неправдиві показання (показання підозрюваного мають подвійну природу, будучи, з одного боку, джерелом доказової інформації, а з іншого – засобом захисту його інтересів);

– наукові положення щодо тлумачення поняття «забезпечення прав і свобод підозрюваного», яке визначено як сукупність кримінальних процесуальних гарантій, які сторона обвинувачення, сторона захисту та слідчий суддя надають відповідно до чинного законодавства для реалізації підозрюваним своїх процесуальних прав і свобод на стадії досудового розслідування, унаслідок порушення яких настає юридична відповідальність;

– твердження стосовно того, що участь захисника сприяє забезпеченню балансу між обвинуваченням і захистом, допомагає уникнути можливих

недоречностей та недостатнього розгляду фактів, а також забезпечує дотримання процесуальних прав і свобод підозрюваного;

– обґрунтування положення щодо доцільності виконання керівником відповідного органу прокуратури окремих повноважень слідчого судді стосовно вирішення питання про застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження, як привід, тимчасовий доступ до речей і документів та арешт майна, в умовах правового режиму воєнного стану та у разі відсутньої об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень щодо прийняття рішення про застосування вказаних заходів забезпечення кримінального провадження;

– наукове бачення щодо доцільності відновлення практики прийняття рішення щодо обрання особистого зобов'язання та особистої поруки слідчими, а не слідчими суддями;

– наукові погляди стосовно застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту та застави виключно за ухвалою слідчого судді.

дістало подальший розвиток:

– наукове бачення перспектив законодавчого розширення прав підозрюваного щодо ініціювання укладання угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, а також угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості шляхом внесення змін і доповнень до ч. 3 ст. 42 КПК України;

– пропозиції щодо необхідності передбачити в процесуальному законі обов'язок прокурора передавати разом з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності матеріали кримінального провадження, які підтверджують винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення та можливість її звільнення від кримінальної відповідальності (з внесенням змін до ст. 287 КПК України);

– наукові погляди, згідно з якими окремим напрямом судового контролю щодо забезпечення прав і свобод підозрюваного під час

застосування заходів забезпечення кримінального провадження є контроль слідчого судді за перевіркою законності затримання уповноваженою службовою особою в умовах правового режиму воєнного стану.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дослідження характеризується логічним та чітким змістовим наповненням, відповідно до плану, мети та завдань, архітектоніка забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики.

Дисертація містить анотацію, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що мають сім підрозділів, висновки, список використаних джерел (235 найменувань на 29 сторінках) і шість додатків (на 34 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 296 сторінок, із них обсяг основного тексту – 218 сторінок.

Оцінка змісту розділів дисертації

Перший розділ присвячений теоретичним питанням дослідження забезпечення прав і свобод підозрюваного на стадії досудового розслідування. У підрозділі 1.1 аналізуються сучасні дисертаційні, монографічні дослідження, присвячені різним аспектам обраної проблематики, що створює теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження та висвітлює питання, які залишилися поза площиною попередніх наукових досліджень або відносяться до категорії дискусійних.

Цікавим є підхід здобувача до формулювання підрозділу 1.2, у якому права і свободи підозрюваного аналізуються у контексті реформування кримінального процесуального судочинства в Україні. У ньому аналізуються визначені КПК України цього суб'єкта, наводяться референтні приклади з практики ЄСПЛ, окрема увага приділена категорії «забезпечення».

Слід схвально поставитися до того, що цілий підрозділ 1.3 присвячений практиці Європейського суду з прав людини щодо забезпечення прав і свобод підозрюваного на стадії досудового розслідування.

У другому розділі визначається діяльність суб'єктів забезпечення прав і свобод підозрюваного. Підрозділ 2.1 розпочинається з аналізу класифікації повноважень слідчого, їх значення у контексті забезпечення прав підозрюваного, у ході дослідження деталізуються окремі повноваження суб'єкта у контексті предмету дослідження, визначаються проблеми правозастосовної практики. У підрозділі 2.2 увага приділена захиснику, його процесуальному статусу, формам участі у забезпеченні прав підозрюваного.

Третій розділ звертає до проблематики судового контролю та прокурорського нагляду. Значна увага приділяється ролі прокурора при повідомленні, зміні повідомлення про підозру та супутніх процесуальних дій, які пов'язані із цим напрямком процесуальної діяльності, вирішенні питань щодо застосування, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження. Цікавою є частина підрозділу 3.1, присвячена проведенню негласних слідчих (розшукових) дій, особливо в умовах воєнного стану.

У заключному підрозділі 3.2 аналізуються питання судового контролю: під час розгляду клопотань про застосування запобіжних заходів, їх продовження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування або прокурора під час досудового розслідування. Окрема увага приділена забезпеченню прав підозрюваного під час затримання в умовах воєнного стану.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що є достатньо підстав вважати, що в дисертаційному дослідженні В. В. Ювшина сформульовано і обґрунтовано достатню кількість положень, висновків, які характеризуються науковою новизною, є обґрунтованими та свідчать про вирішення важливого наукового завдання, мають теоретико-прикладне значення та можуть бути використані у:

– правозастосовній сфері органів досудового розслідування *Національної поліції України* – під час проведення занять у системі службової підготовки, семінарів, нарад і підготовки листів-роз'яснень до органів

досудового розслідування територіальних органів Національної поліції України (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 28 травня 2025 року № 78560-2025);

– *науково-дослідній роботі* – у межах проведення подальших наукових досліджень проблем забезпечення прав і свобод підозрюваного на стадії досудового розслідування (акт Національної академії внутрішніх справ від 27 травня 2025 року № 80-НД);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін, підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», «Досудове розслідування», «Докази та доказування у провадженнях про кримінальні правопорушення» (акт Національної академії внутрішніх справ від 27 травня 2025 року № 79-ОП).

Висновки відповідають поставленим завданням дослідження у межах обраного об'єкта та предмета, містять розроблені автором теоретичні наукові положення, практичні рекомендації, пропозиції із вдосконалення законодавства. Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено в десяти наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, шість тез – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

Віддаючи належне кропіткій та високоякісній здобувача, високо оцінюючи рівень дисертації, її актуальність та новітність підходів до дослідження, варто звернути увагу на окремі положення та висновки, які

мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту:

1. У темі дослідження акцентовано увагу на забезпеченні прав і свобод підозрюваного, однак не враховано категорію його законних інтересів, яка, згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України (зокрема, ч. 1 ст. 9 КПК), є самостійним об'єктом процесуального захисту. На думку офіційного опонента, доцільно було б розширити предмет дослідження з урахуванням цієї складової, оскільки законні інтереси часто виходять за межі формальних прав і мають істотне значення для повного й ефективного захисту особи на стадії досудового розслідування.

2. Автором пропонується класифікація прав підозрюваного із поділом на три їх категорії: 1) права, спрямовані на виконання вимог підозрюваного; 2) права, що можуть бути реалізовані безпосередньо підозрюваним; 3) права, спрямовані на забезпечення процесуального положення підозрюваного в кримінальному провадженні (с. 230). Водночас не зрозумілим є критерій такого поділу. Перша та третя категорії частково дублюють одна одну, оскільки будь-яке «виконання вимог» у межах кримінального провадження зазвичай і є складовою забезпечення процесуального статусу підозрюваного. Крім того, друга група «права, що можуть реалізовуватись безпосередньо підозрюваним» є ознакою форми реалізації прав, а не їх змісту, що вносить методологічну нечіткість у структуру класифікації.

Також доцільно врахувати, що чинне кримінальне процесуальне законодавство (зокрема ст. 42 КПК України) не лише фіксує процесуальні права, а й прямо передбачає обов'язок держави гарантувати реалізацію законних інтересів підозрюваного, які не знайшли відображення у наведеній класифікації.

В основі класифікації, має лежати чіткий критерій поділу. Наприклад, за функціональним призначенням прав, за джерелом їх походження (конституційні, процесуальні, загальні права людини), за формою реалізації тощо, що забезпечило б внутрішню несуперечливість класифікаційних груп.

3. Запропоноване положення про доцільність відновлення практики обрання заходів забезпечення у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки слідчими викликає обґрунтовані заперечення з огляду на принцип верховенства права та засади кримінального процесуального гарантування прав особи.

Насамперед, слід зауважити, що передання повноважень щодо обрання навіть м'яких запобіжних заходів (як-от особисте зобов'язання чи порука) органу досудового розслідування суперечить базовому конституційному принципу розподілу влад і підриває незалежність судового контролю.

Відповідно до ст. 29 Конституції України та практики Європейського суду з прав людини, обмеження особистої свободи, навіть потенційне, має перебувати виключно під контролем суду.

Крім того, повернення слідчим повноважень щодо обрання запобіжного заходу створює ризик зловживань та посилення обвинувального ухилу, що прямо суперечить принципу змагальності та забезпечення балансу сторін у кримінальному провадженні (ст. 22 КПК України).

Історичний досвід в Україні також свідчить, що подібна практика використовувалась нерідко формально, без належного обґрунтування ризиків, а іноді – для прихованого тиску на підозрюваного. Саме тому реформа, яка надала ці повноваження слідчим суддям, розглядалася як крок до посилення гарантій прав людини.

Наявна система судового контролю не лише відповідає міжнародним стандартам, а й виконує превентивну функцію щодо недопущення необґрунтованого втручання у свободу особи. Її ослаблення шляхом повернення частини повноважень слідчим є кроком назад у розвитку правової держави.

4. Положення про необхідність подання підозрюваним доказів під час досудового розслідування, зокрема у випадках, коли вони підтверджують обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння або є підставами для закриття кримінального провадження, викликає низку

зауважень у контексті засад кримінального процесуального права та прав людини.

Насамперед, слід зазначити, що згідно зі ст. 17 КПК України, обов'язок доведення винуватості особи покладається виключно на сторону обвинувачення, а підозрюваний не зобов'язаний доводити свою невинуватість чи надавати будь-які докази на свій захист. Це є прямим проявом презумпції невинуватості, закріпленої як у Конституції України (ст. 62), так і в міжнародних правових актах (ст. 6 Європейської конвенції з прав людини).

Пропоноване положення де-факто перекладає частину процесуального обов'язку сторони обвинувачення на підозрюваного, що не лише порушує баланс сторін у кримінальному провадженні, але й створює загрозу звуження змісту та обсягу конституційного права на захист.

Нарешті, з точки зору методології, таке положення є прикладом певного перекручування принципу диспозитивності, адже участь підозрюваного у доказуванні має бути правом, а не обов'язком, і реалізується виключно на розсуд сторони захисту, в залежності від обраної стратегії.

Відтак, пропозиція щодо «необхідності» подання доказів підозрюваним потребує додаткового роз'яснення, з урахуванням верховенства права, принципу змагальності сторін і належного балансу між інтересами правосуддя й гарантіями особистої свободи.

ВИСНОВОК

Дисертація Ювшина Вадима Васильовича на тему: **«Забезпечення прав і свобод підозрюваного на стадії досудового розслідування»** на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених ним досліджень, що мають

важливе значення для розвитку науки. Поставлене наукове завдання виконане на належному рівні, дисертація свідчить про те, що здобувач оволодів методологією наукової діяльності.

Дисертаційне дослідження «**Забезпечення прав і свобод підозрюваного на стадії досудового розслідування**» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341, від 19 травня 2023 року № 502), а також Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759), а її автор – **Ювшин Вадим Васильович**, на основі публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Завідувач кафедри кримінального процесу

та криміналістики факультету

підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Одеського державного університету внутрішніх справ

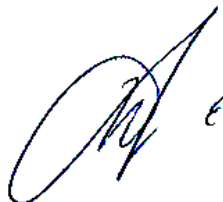
доктор юридичних наук, професор

 Ганна ТЕТЕРЯТНИК

Підпис засвідчую:

БКЗ

 ЕДУАРД ВАКЕЛЯН